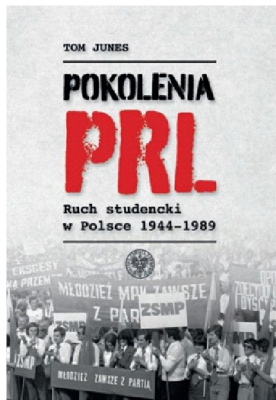

Рецензія на: Tom Junes, *Pokolenia PRL. Ruch studencki w Polsce 1944–1989*, przełożył Jerzy Giebułtowski, (Warszawa, 2022), 348, ISBN 978-83-8229-401-9

The Review of: Tom Junes, *Student Politics in Communist Poland: Generations of Consent and Dissent*, (Warsaw, 2022), 348, ISBN 978-83-8229-401-9

Книга бельгійського історика Тома Джунеса “Покоління ПНР: Студентський рух в Польщі 1944–1989” – це перевидане та перекладене польською мовою силами Польського інституту національної пам’яті у 2022 році англomовне видання автора, що побачило світ у 2015 році¹. Дослідницьким інтересом бельгійського науковця є історія Східної Європи періоду “холодної війни”, особливо молодіжних та студентських рухів протесту. Монографія представляє читачу феномен студентського руху періоду Польської Народної Республіки.

Дослідження наукової проблематики студентського та молодіжного руху є актуальною не лише у вивченні досвіду окремої країни, але загалом, як протесту проти тоталітаризму та руху за демократизацію суспільства у державах Східної Європи другої половини ХХ ст.

В українській історичній науці тематика студентського руху опору різних періодів радянської окупації України порушувалась у працях, зокрема, львівських дослідників: Романа Генеги, Романа Ковалюка, Олега Муравського та інших. Однак на сьогодні ця проблема залишається дослідженою лише частково, із висвітленням окремих періодів – перших повоєнних років чи періоду перебудови. Часто в українських студіях студентський рух подається фрагментом у призмі вивчення дисидентства. Але змушені визнати, що окремого деталізованого аналізу студентського руху України другої половини ХХ ст. немає. Тому праця Т. Джунеса може слугувати своєрідним прикладом для комплексного дослідження студентського руху опору в країнах колишнього “соцтабору” та Радянського Союзу.

Студія опирається на широкую джерельну базу. Автор опрацював великий масив архівних документів Центрального комітету PZPR (далі – ПОРП)* в Архіві Нових актів у Варшаві, документи та фонд NZS Ягеллонського університету** в Архіві FCDCN – Фундації Центру документації Акту проголошення незалежності***, особисті фонди в Архіві документів історії Польської Народної Республіки, документи комуністичного періоду Архіву

¹ Tom Junes, *Student Politics in Communist Poland: Generations of Consent and Dissent*, (Lanham, MD: Lexington Books, 2015), 328.

* PZPR – Польська об’єднана робітничка партія.

** NZS – Незалежна організація студентів.

*** FCDCN – Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego.

Інституту національної пам'яті, матеріали державних архівів у Гданську, Варшаві, Щецині та архіви Ягеллонського, Люблінського католицького університетів тощо. Важливим видом джерел студії є тогочасні газети студентських організацій, особливо періоду діяльності Незалежної організації студентів (NZS) 1980-х рр. Т. Джунес опрацював опубліковані джерела та щоденники і спогади діячів, а також масив наукової літератури, зокрема праці польських дослідників М. Заремби, К. Дворачека, В. Поляка та інших.

Монографія побудована за проблемно-хронологічним принципом та відображає основні етапи суспільно-політичного життя повоєнної Польщі. Книга поділяється на вступ та чотири частини, кожна з яких містить три розділи та окремі підпункти, а також епілог.

У першій частині студії, що охоплює період 1944–1957 рр. “Від радянзації до десталінізації”, автор розглядає становище польського студентського руху в часі відбудови та радянзації Польщі, післявоєнних реформ, а також характеризує діяльність студентських організацій у політичному та культурному житті називаючи їх втраченим поколінням, оскільки реформа вищої освіти спричинила тотальний вплив влади на наукову та освітню сфери. Автор зосереджується на діяльності Союзу польської молоді (ZMP) – організації, що була сформована за зразком радянського комсомолу у Польщі та діяла впродовж 1948–1957 рр. Окремий розділ першої частини присвячений лібералізації політичної системи у Польщі в 1956 р., а також подіям в інших країнах так званого соцтабору – Чехословаччини та Угорщини. Т. Джунес вказує на синхронність та подібність отриманого досвіду студентів у цих країнах та називає їх “поколінням 56”.

Друга частина монографії присвячена періоду 1957–1968 рр., в якій автор описує спроби партійного апарату відновити тотальний контроль над студентським середовищем у Польщі та створенням для цього Соціалістичної спілки молоді (ZMS), що певним чином була підпорядкована Польській об'єднаній робітничої партії (PZPR). Водночас це був час відносної лібералізації суспільного-політичного життя.

У висвітленні руху молоді 1960-х рр. автор надає чільне місце католицькій церкві та костелу як студентському середовищу, а також впливу західної культури на молодь Східної Європи – рок-музики, молодіжних субкультур, наприклад руху хіпі, що стало наслідком політики лібералізації другої половини 1950-х рр. Та головною темою цієї частини є висвітлення студентського бунту 1968 року, який фактично спровокував новий сплеск розвитку студентського руху, названий автором “покоління 68”.

Зауважимо, що вплив західної молодіжної культури та студентський рух опору 1968 р. не був відірваний від загальних тенденцій у Східній Європі. Він був притаманний не лише полякам, а розвинувся також в Україні та вплинув на розвиток інтелектуального та мистецького андеграунду і дисидентського руху у цій радянській республіці.

Третя частина книги охоплює період 1968–1980 рр., початок якого характеризується ідеологічним наступом режиму та репресіями студентських організацій після масових протестів. Це вплинуло також на організаційну основу студентського руху та діяльності студентських легальних спілок. Автор зауважує на нестатичності періоду та розкриває суть становлення опозиції та політизації студентського руху, зокрема у вишах Кракова та Гданська, в другій половині 1970-х рр. як наслідок низки робітничих страйків та обрання главою Католицької церкви колишнього польського студентського активіста та викладача Люблінського католицького університету Кароля Войтилу.

Розвитку студентської опозиції цього періоду присвячено окремий розділ під промовистою назвою “We don’t need no thought control” (с. 217), що є уривком із відомої пісні британського рок-гурту Pink Floyd “Another Brick in the Wall” 1979 року. Ця пісня стала для цілої генерації молоді справжнім гімном протесту проти жорстокої освіти у західному світі. У той же час, для студентства в тоталітарних державах, пісня була виявом боротьби за демократію. У цьому розділі йдеться про зорганізовану опозицію студентів, в якій прослідковується міжпоколіннева динаміка, розширення та радикалізація руху, завдання якої – “повалити стіну” (збудовану тоталітарною системою – *Л. III*). Студентська опозиція, що формується в другій половині 1970-х рр., створила неконформістську студентську еліту, молодше покоління якої відіграло важливу роль у подіях початку 1980-х рр. (с. 240).

В останній частині книги автор зосереджує увагу на політичній діяльності студентів від моменту заснування “Солідарності” у 1980 році до падіння комунізму в 1989 р. Виникнення “Солідарності” стало надзвичайно важливим етапом демократизації Польщі, адже це була перша легальна масова організація, на противагу ПОРП. У той же час виникає опозиційна організація молоді – Незалежна організація студентів (NZS), відбувається масовий студентський страйк в країні, зокрема у Лодзі, інших містах. Окремий розділ четвертої частини розкриває репресії влади над студентським рухом періоду воєнного стану в державі. Однак, такі дії влади лише пошавили нелегальну діяльність NZS, підсилили студентський опір, який поширився загалом на молодь Польщі та, зокрема, проявився і в музичному андеграунді. Цей рух породив нові радикальні організації у Кракові і Вроцлаві, політизував студентське середовище “покоління 89” та відіграв важливу роль у подіях кінця 1980-х років, що призвели до падіння комунізму.

Автор завершує свою книгу епілогом, в якому підкреслює роль студентського руху спротиву в країнах Центральної та Східної Європи.

Том Джунес ілюструє читачеві, яку важливу роль відіграло студентство в післявоєнній історії Польщі. Важко не погодитись із такою думкою, адже студенти є потужною силою та ініціатором суспільно-політичних змін і в сучасній світовій історії. Монографія Т. Джунеса є надзвичайно актуальним дослідженням феномену студентства як політичної сили. Студію можна рекомендувати

науковцям-історикам, студентам та широкому загалу зацікавлених минулим. Адже книга в її широкому розумінні стосується не лише історії студентського життя повоєнної Польщі, оскільки молодіжні рухи в країнах Центральної та Східної Європи другої половини XX ст. мають багато спільних рис та досвідів.

Лариса ШЕЛЕСТАК
Львівський національний університет імені Івана Франка
Larysa SHELESTAK
Ivan Franko National University of Lviv
e-mail: larysa.shelestak@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8673-3931